

УДК: 3.077.2:342.95

OBJECTIVE ELEMENTS OF THE LEGAL STRUCTURE OF AN ADMINISTRATIVE OFFENSE (MISDEMEANOR) FOR BULLYING IN UKRAINE**ОБ'ЄКТИВНІ ЕЛЕМЕНТИ ЮРИДИЧНОГО СКЛАДУ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ (ПРОСТУПКУ) ЗА БУЛІНГ В УКРАЇНІ**

Prykhodko M.V./ Приходько М. В.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7570-2152>*Postgraduate, Department of Public Administration, National Academy of Internal Affairs,
1 Solomianska Square, Kyiv, index 03035,**Ад'юнкт кафедри публічного управління та адміністрування Національної академії
внутрішніх справ, площа Солом'янська, 1, Київ, 03035*

Анотація. Одним із суспільно - негативних явищ в освітньому середовищі є булінг (цькування). Зменшення його проявів можливо, у тому числі, й завдяки чіткій та практично застосованій нормі закону. Тому в межах статті розглянуто об'єктивні елементи юридичного складу адміністративного правопорушення за булінг (цькування) в Україні: об'єкт (загальний, родовий, видовий, безпосередній, основний та додатковий) та об'єктивну сторону (яка проявляється у вигляді протиправного діяння, складається з альтернативних дій психологічного, фізичного, економічного, сексуального насильства та є закінченим; в залежності настання шкідливих наслідків є змішаним: формально – матеріальним). На основі аналізу об'єкту та об'єктивної сторони адміністративного правопорушення (проступку) за булінг (цькування), сформульовано пропозиції щодо внесення змін до ст. 173 - 4 КУпАП: Булінг (цькування), тобто діяння, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших осіб, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого.

Ключові слова: цькування, дитина, об'єкт, об'єктивна сторона, освітнє середовище, адміністративна відповідальність.

Вступ.

Сучасний світ наповнений ідеями толерантного ставлення до дитини, її фізичного та емоційного благополуччя. Однією з проблем, з якою стикаються в освітньому середовищі є цькування його учасників. Реакцією України на ситуацію, яка склалася стало прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» та на законодавчому рівні закріплено поняття «булінг» та передбачено адміністративну відповідальність за нього. Проте питання булінгу (цькування) у наукових просторах розглядається, у більшій мірі, через призму психології, соціології, педагогіки. З юридичної точки зору, у тому числі ґрунтовні дослідження його юридичного складу, майже відсутні, що й обумовило актуальність дослідження.

Метою статті є аналіз об'єкту та об'єктивної сторони адміністративного правопорушення (проступку) за булінг (цькування), виявлення недоліків та надання пропозицій щодо їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Для розуміння та характеристики об'єктивних елементів складу адміністративного правопорушення (проступку)

у сфері протидії булінгу (цькуванню), вважаємо за доцільне, спочатку навести декілька позицій науковців щодо розуміння юридичного складу адміністративного правопорушення.

Так, О. Г. Стрельченко під юридичним складом розуміє «передбачену нормами адміністративного права сукупність ознак, при наявності яких те чи інше протиправне діяння можна кваліфікувати як правопорушення. До цих ознак належать: а) об'єкт; б) об'єктивна сторона; в) суб'єкт; г) суб'єктивна сторона проступку» [1, с.139].

В. К. Колпаков зазначає, що складом проступку є системна сукупність його характеристик або ознак, за якими серед інших діянь виокремлюються адміністративні проступки. Автор виділяє чотири елементи, які становлять структуру складу адміністративного правопорушення : 1) об'єкт складу адміністративного правопорушення; 2) об'єктивна сторона складу адміністративного правопорушення; 3) суб'єкт складу адміністративного правопорушення; 4) суб'єктивна сторона складу адміністративного правопорушення [2, с. 24].

Таким чином, аналіз запропонованих науковцями дефініцій дає змогу зробити висновок щодо правової сутності складу адміністративного правопорушення: притягнення особи до адміністративної відповідальності; вірна кваліфікація діяння та застосування заходів впливу та адміністративних стягнень.

Пропонуємо в межах нашого дослідження перейти до характеристики першого об'єктивного елементу складу адміністративного правопорушення за булінг (цькування) – об'єкту.

Проте, вважаємо за доцільне, спочатку розглянути теоретичні характеристики об'єкту адміністративного правопорушення як такого.

Так, О. В. Белікова під об'єктом адміністративного правопорушення розуміє «суспільні відносини у сфері державного управління, що врегульовані нормами адміністративного права й охороняються заходами адміністративної відповідальності» [3, с. 22].

Ми підтримуємо погляди автора, та підкреслюємо, що дійсно, якщо суспільні відносини не охороняються нормами права, то при спричиненні їм шкоди – юридичні наслідки відсутні. Тому при визначенні дефініції «об'єкт адміністративного правопорушення» ключовою позицією, на нашу точку зору, повинні бути суспільні відносини, які охороняються нормами адміністративного права.

К. О. Чишко зазначає, що об'єктом адміністративного правопорушення є підсистема, без якої будь – яке діяння взагалі не зможе бути кваліфіковане як адміністративний делікт [4, с. 136].

В. К. Колпаков звертає увагу, що об'єктом складу адміністративного проступку є суспільні відносини, на які спрямоване посягання [2, с. 25].

С. В. Синиціна зауважує, що об'єкт адміністративного правопорушення утворюють охоронювані законом суспільні відносини, на які спрямовані протиправні дії (бездіяльність), що утворюють склад адміністративного правопорушення [5].

Отже, незважаючи на різноманітність поглядів науковців щодо визначення об'єкта адміністративного правопорушення (проступку) простежується єдина позиція його розуміння – суспільні відносини, що охороняються і регулюються нормами права.

Слід зазначити, що у вітчизняному науковому світі відсутні ґрунтовні дослідження стосовно складу адміністративного правопорушення за булінг (цькування), а існують декілька наукових праць, де погляди вчених щодо вищезазначеного питання є суперечними.

Н. М. Опольська, аналізуючи судову практику та конкретний судовий вирок, зазначає, що об'єктом проступку за булінг (цькування) є здоров'я, воля, честь і гідність особи [6, с.104].

Т. М. Лежнева, С. В. Черноп'ятов аналізуючи склад булінгу (цькування) як адміністративного правопорушення виділяють основний безпосередній об'єкт: «громадський порядок в освітньому середовищі, тобто система суспільних відносин, які складаються і розвиваються в освітньому середовищі під впливом правових та соціальних норм, спрямованих на забезпечення: нормального функціонування закладів освіти; нормального здійснення освітнього процесу; нормальних та безпечних умов праці й навчання учасників освітнього процесу; дотримання прав і свобод учасників освітнього процесу у зв'язку із їх включеністю до освітнього процесу; громадська безпека в освітньому середовищі, тобто стан захищеності прав, свобод, інтересів людини, суспільства й держави від суспільно небезпечних (шкідливих) діянь і негативного впливу надзвичайних обставин, викликаних тими чи іншими факторами. Окрім цього автори виділяють і додатковий об'єкт - психічне здоров'я, фізичне здоров'я, психологічна, фізична, економічна, сексуальна недоторканість [7, с. 138].

Зауважимо, що у теорії держави і права та у теорії адміністративного права, О. Г. Стрельченко, В. К. Колпаков, О. В. Белікова вказують, що об'єкт адміністративного правопорушення має декілька рівнів узагальнення: загальний, родовий, видовий, безпосередній. [1, с. 140, 2, с. 27, 3, с. 26].

Загальним об'єктом адміністративних проступків є суспільні відносини, що мають дві ознаки: по-перше, вони регулюються різними галузями права; по-друге, охороняються адміністративними санкціями.

Родовий об'єкт — це однорідна група суспільних відносин, що є невід'ємною і самостійною частиною загального об'єкта, тобто самостійною частиною якогось цілого. Розподіл цього цілого (загального об'єкта) на частини (родові об'єкти) може проводитися за різними критеріями.

Видовий об'єкт — це різновид родового об'єкта. Видовий об'єкт утворюють спільні для ряду проступків суспільні відносини. Вони виступають відокремленою і досить самостійною частиною родового об'єкта.

Безпосередній об'єкт. Адміністративний проступок завдає шкоди конкретним суспільним відносинам, що охороняються адміністративною санкцією. Саме ці відносини є безпосереднім об'єктом проступку.[2, с. 55-56]

Слід зазначити, що саме така класифікація об'єкту адміністративного правопорушення має не лише теоретичне, а й важливе практичне значення,

адже визначення сфери суспільних посягань дає змогу швидко та вірно кваліфікувати діяння особи – правопорушника та притягнення винних до відповідальності.

Для повного та всебічного розуміння об'єкту адміністративного правопорушення (проступку) за булінг (цькування) вважаємо за доцільне характеризувати саме за вищезазначеною класифікацією.

Отже, загальним об'єктом адміністративного правопорушення у сфері протидії булінгу (цькуванню) виступають суспільні відносини, які регулюються нормами адміністративного права, а також охороняються адміністративними санкціями.

Родовий об'єкт адміністративного правопорушення за булінг (цькування) відображено як суспільні відносини, що регулюють громадський порядок і громадську безпеку.

Слід зазначити, що на сьогоднішній день у законодавстві відсутнє визначення «громадський порядок» та «громадська безпека», а у науковому світі наявний плюралізм поглядів щодо розуміння цих категорій.

Що стосується характеристики вищезазначених дефініцій в освітньому середовищі – погодимось з запропонованими думками Т. М. Лежнєва, С. В. Черноп'ятова та підсумуємо, що забезпечення умов громадського порядку та громадської безпеки полягає у створенні такого освітнього середовища, де додержуються конституційні права дитини; реалізуються права на життя, охорону здоров'я, якісну освіту; забезпечена ненасильницька взаємодія у різних сферах соціального спілкування, в тому числі й дитини.

У рамках родового, можна виділити видовий об'єкт адміністративного правопорушення за булінг (цькування) – суспільні відносини у сфері освіти.

Безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення за булінг (цькування) є суспільні відносини, які забезпечують психологічне, фізичне, економічне, моральне, сексуальне здоров'я учасників освітнього процесу.

Окрім цього, варто зауважити, що в теорії адміністративного права існує класифікація об'єкту адміністративного правопорушення по - горизонталі: основний та додатковий. На нашу точку зору, вертикальна класифікація адміністративного правопорушення за булінг (цькування) збігається з горизонтальною, де основний об'єкт збігається з родовим, а додатковий – з безпосереднім.

Розглянувши об'єкт адміністративного правопорушення (проступку) за булінг (цькування) пропонуємо перейти до дослідження особливостей об'єктивної сторони цього правопорушення (проступку).

О. Г. Стрельченко зазначає, що об'єктивною стороною складу порушення є система передбачених адміністративно-правовою нормою ознак, що характеризують зовнішню сторону проступку та характеризується обов'язковими та факультативними ознаками. До обов'язкових науковець відносить саме протиправне діяння (дія чи бездіяльність), а до факультативних - шкідливі наслідки діяння; причинний зв'язок між протиправним діянням та шкідливими наслідками, що наступили; час, місце, умови, способи та засоби вчинення правопорушення [1, с. 139-140].

О. В. Белікова наголошує, що об'єктивна сторона – зовнішня характеристика, зовнішній прояв здійсненого протиправного діяння та акцентує увагу на тому, що діяння повинно бути заборонено чинним законодавством України [3, с. 23].

Л. О. Ємець зауважує, що об'єктивною стороною адміністративного правопорушення є сукупність зовнішніх ознак, до яких належать протиправне діяння (дія, бездіяльність), небезпечні наслідки діяння та причинний зв'язок між ними [8, с. 42].

Враховуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що з практичної точки зору, ознака об'єктивної сторони адміністративного правопорушення (проступку) є протиправним діянням, одна з обов'язкових ознак складу правопорушення (проступку), без якої неможливе притягнення особи до адміністративної відповідальності.

Таким чином, важливим елементом складу адміністративного правопорушення (проступку) за булінг (цькування) є зовнішній його прояв – протиправне діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, моральному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого [9].

Характеризуючи об'єктивну сторону булінгу (цькування) слід зазначити, що він можливий у вигляді **діяння**, тобто дії (активної поведінки людини) або бездіяльності (пасивної поведінки людини).

О. Г. Стрельченко характеризує протиправне діяння як просте (діяння являє собою однократну (одноактну) дію) та складне (складається з альтернативних дій; тривалих правопорушень; продовжуваних правопорушень) [1, с.140].

Аналізуючи об'єктивну сторону булінгу (цькування) за критеріями, які зазначає О. Г. Стрельченко, слід зазначити, що діяння булінгу є складне, адже по – перше, однією з обов'язкових ознак булінгу (цькування) є систематичність (повторювальність) діяння, а отже складається з **альтернативних дій**: психологічного, фізичного, економічного, сексуального насильства. Зауважимо, що булінг (цькування) може вчинятися і у поєднанні цих форм насильства.

Діяння з ознаками булінгу (цькування) може бути лише **закінченими**. КУпАП не передбачає відповідальність на замах або підготовку до правопорушення (проступку), у тому числі й за булінг (цькування).

На нашу точку зору, при формулюванні об'єктивної сторони булінгу (цькування) необхідно зазначити конструктивну ознаку булінгу (цькування) в освітньому середовищі - місце вчинення правопорушення (проступку), яка б узгоджувалася з його об'єктом.

Так, Н. В. Тілікіна акцентує увагу на тому, що «найчастіше булінг (цькування) відбувається в місцях, де контроль або нагляд дорослих найменший або взагалі відсутній. Це можуть бути коридори, вбиральні, роздягальні, підвір'я, сходи, їдальня тощо. Іноді дитина може піддаватися

булінгу (цькування) й поза територією закладу освіти. Такі випадки можуть трапитися по дорозі додому, у дворі дому, під час шкільних екскурсій тощо. Крім того, за умови віртуалізації сучасного соціального простору закономірно, що і прояви опосередкованої агресії та булінгу (цькування) перемістилися в зону он-лайн, в якій діти перебувають повсякчас незалежно від місця їх фізичного перебування» [10, с.4].

Заступник директора Українського інституту дослідження екстремізму Богдан Петренко зазначає, що «булінг поза навчальним закладом фактично випадає зі сфери дії закону. Тому є загроза того, що безкарними залишатимуться цькування дітей за межами шкільного подвір'я. І поза законом залишиться булінг у дорослих колективах» [11].

Б. О. Логвиненко та С. О. Ігнатів пропонують розширити сферу дії ст. 173-4 КУпАП, передбачивши відповідальність за відповідні діяння, зокрема тоді, коли «протиправне діяння вчиняється в ході перебування особи в дитячому оздоровчому таборі, у дворі багатоквартирного будинку, на заняттях спортивної секції, у дитячому розважальному центрі, де жертва також може зазнавати систематичного або повторюваного цькування і образ» [12, с. 267].

Таким чином, з вищезазначеного випливає, що закон у сфері протидії булінгу (цькуванню) обмежується рамками освітнього середовища та Інтернет – середовища. Проте, як феномен, булінг не має просторових рамок та може вчинятися будь – де. Узгоджуючи з об'єктом адміністративного правопорушення (проступку) булінгу (цькування), місце вчинення булінгу (цькування) пропонуємо вважати громадське місце та (або) Інтернет – середовище.

Тому пропонуємо внести зміни до ст. 173-4 КУпАП, а саме ч. 1 ст. 173-4 КУпАП викласти у наступній редакції: Булінг (цькування), тобто діяння, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших осіб, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого.

В залежності від настання шкідливих наслідків склад адміністративного правопорушення (проступку) за булінг (цькування) є змішаним: формально – матеріальним. Дана позиція прямо впливає зі ст. 173-4 КУпАП «діяння учасників освітнього процесу...внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого» [9]. Так, з одного боку, настання наслідків є обов'язковою кваліфікуючою ознакою, де простежується прямий причинний зв'язок від діяння до наслідків, а з іншого – наслідки не передбачаються (тобто не є обов'язковими).

При характеристиці об'єктивної сторони булінгу (цькування) слід погодитись з Т. М. Лежневою та С. В. Черноп'ятовим, які зазначають, що недоліком формулювання об'єктивної сторони булінгу (цькування) є неврахування суттєвої ознаки булінгу : систематичності та повторювальності [7, с. 139], адже при відсутності цієї ознаки діяння не можна кваліфікувати за ст. 173-4 КУпАП.

Висновки.

Таким чином здійснено ґрунтовний аналіз та надано характеристику об'єкту та об'єктивної сторони юридичного складу адміністративного правопорушення за булінг (цькування); виявлено недоліки у законодавстві у частині формулювання сфери дій закону у протидії булінгу та надано пропозиції щодо його удосконалення.

Література:

1. Стрельченко О. Г. Специфіка проступку як складової частини адміністративного делікту. *Право і суспільство* № 3. 2012 URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2012/3_2012/29.pdf (дата звернення: 01.09.2021).
2. Колпаков В. К. Адміністративна відповідальність (адміністративно – деліктне право) : навч. посібник. Київ. 2008. 256 с.
3. Белікова О.В. Юридичний склад адміністративного правопорушення. *Держава та регіони. Серія: Право.* 2013. № 3 (41). С. 22-28.
4. Чишко К.О. Класифікація об'єктів адміністративних правопорушень у сфері забезпечення громадського порядку та громадської безпеки. *Право і суспільство* № 2 частина 3 2016 С. 135 - 142. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2016/2_2016/part_3/24.pdf (дата звернення: 03.09.2021).
5. Синицина С. В. Объект административного правонарушения как совокупность общественных отношений, урегулированные нормами права и охраняемых мерами административной ответственности. *Наука и современность.* 2015. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/obekt-administrativnogo-pravonarusheniya-kak-sovokupnost-obschestvennyh-otnosheniy-uregulirovannye-normami-prava-i-ohranyaemyh> (дата звернення: 03.09.2021).
6. Опольська Н. М. Булінг: юридичний склад адміністративного проступку. *Підприємництво, господарство і право.* № 10 2019. С. 101 -106. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.10.17>
7. Лежнёва Т. М., Черноп'ятов С.В. Склад булінгу (цькування) як адміністративного правопорушення. *Порівняльно-аналітичне право.* № 2. 2019 С. 136 -139. URL: <http://ir.duan.edu.ua/bitstream/123456789/3053/1/37.pdf> (дата звернення: 05.09.2021).
8. Ємець Л. О. Система та склад адміністративних правопорушень в сфері екологічної безпеки. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія».* Випуск № 1. 2018 с. 34-48.
9. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 р. № 8073-Х. Відомості Верховної Ради УРСР. 1984. № 51. Ст.1122.
10. Тілікіна Н. В., Гольцберг К. О., Мельниченко А. А. Конспект лекцій Булінг (цькування) як явище, його форми та учасники. С. 19 URL: <https://nupp.edu.ua/uploads/files/0/main/deps/ps/buling/module1/buling-iak-iavische.pdf> (дата звернення: 05.09.2021).
11. Петренко Б. Штрафи та громадські роботи: чи вирішить закон проблему цькування? Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення

України. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2605203-strafi-ta-gromadski-roboti-ci-virisit-zakon-problemu-ckuvanna.html> (дата звернення: 06.09.2021).

12. Логвиненко Б.О., Ігнатов С.О. Проблемні аспекти адміністративної відповідальності за вчинення булінгу (цькування). *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 6. С. 266–268.

Abstract. *One of the socially negative phenomena in the educational environment is bullying. Reduction of its manifestations is possible, including due to a clear and practically applied rule of law. Therefore, the article considers the objective elements of the legal structure of an administrative offense for bullying (harassment) in Ukraine: the object (general, generic, specific, direct, basic and additional) and the objective side, which manifests itself in the form of an illegal act, consists of alternative actions of psychological, physical, economic, sexual violence and is complete, depending on the onset of harmful effects is mixed: formally - material). Based on the analysis of the object and the objective side of the administrative offense (misdemeanor) for bullying (harassment), formulated proposals for amendments to Art. 173 - 4 Administrative Infraction Code of Ukraine: Bullying (harassment), ie acts consisting in psychological, physical, economic, sexual violence, including with use of means of electronic communications which are made concerning the minor or the minor or such person concerning other persons therefore could be or has caused harm to the mental or physical health of the victim.*

Key words: *bullying, child, object, objective side, educational environment, administrative responsibility.*